

Алла ВАСІНА

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ З ОРІЄНТАЦІЄЮ НА ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Обґрунтовано необхідність підвищення соціальної орієнтації національної економіки через удосконалення її структури. Визначено шляхи формування інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку з окресленням напрямів удосконалення окремих інститутів.

Ключові слова: *соціальна орієнтація економіки, інституційне забезпечення, структурна трансформація економіки, структурна політика, інститути.*

В сучасних умовах формування постіндустріального суспільства детермінується нагромадженням і реалізацією людського капіталу, а соціальні відносини та цінності набувають відправного значення як критерії при виробленні механізмів управління всіма сферами суспільної життєдіяльності і, особливо, економічної. При посиленні взаємозв'язку в розвитку соціальної та економічної сфер домінантою є соціальна ефективність, що зумовлює акцентування уваги на питаннях соціальної орієнтації економіки.

В контексті вирішення проблеми забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку України в умовах посилення кризових явищ та структурних дисбалансів у всіх сферах суспільної життєдіяльності з особливою гостротою постає питання формування підґрунтя соціальної орієнтації національної економіки через забезпечення її структурної трансформації. Зазначене *актуалізує* проблему формування інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що проблеми підвищення соціальної спрямованості економічного розвитку через структурну трансформацію економіки знаходяться в полі *наукових інтересів зарубіжних і вітчизняних вчених* Дж. Гелбрейта, В. Іноземцева, О. Єткала, В. Філатова, О. Амоші, В. Гейця, О. Головні, В. Гошовської, А. Мельник, О. Новікової, Л. Федулової. Водночас проблеми формування ефективного інституційного забезпечення структурних перетворень у національній економіці в контексті підвищення її соціальної спрямованості потребують більш детального системного дослідження з врахуванням специфіки середовища функціонування економічної системи.

Метою дослідження є визначення підходів до формування інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку на основі обґрунтування необхідності удосконалення елементів інституційної архітектури.

В сучасних умовах поширення в Україні прагнення до розвитку демократичного врядування формування інституційної архітектури структурної трансформації

національної економіки в контексті її соціальної орієнтації має забезпечувати консолідацію потенціалу елементів суспільної системи на основі оптимального поєднання владних, громадських, економічних інститутів на макро-, мезо-, мікроекономічних рівнях (рис. 1). Ці типи інститутів є сукупністю правил, норм, організацій різних організаційно-правових форм, що забезпечують реалізацію ними функцій у рамках механізмів структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку.

Мета владних інститутів у процесах структурування економічної системи має досягатися через реалізацію державою її історичної місії щодо створення і захисту нових інститутів розвитку в рамках проведення активної державної структурної політики. Враховуючи реалії розвитку українського суспільства, коли загострення кризових явищ у соціальній та економічній сферах ставить під загрозу соціальну стабільність, саме через формування ефективного інституційного середовища вироблення і реалізації активної структурної політики держава має забезпечити прорив у напрямі переходу до громадянського, постіндустріального суспільства. При цьому застереження прихильників пасивної структурної політики щодо небезпеки підриву конкурентних засад економічного розвитку слід розглядати як настанову до обережного застосування виважених механізмів активного державного впливу на структурування національної економіки і необхідності паралельного їх доповнення заходами удосконалення регуляторного середовища та узгодження з регулюючими можливостями ринку.

Це дасть змогу органічно поєднати два підходи до структурного реформування економіки в напрямку реалізації цілей соціального розвитку – “зверху” і “знизу”.

Складність реалізації цього завдання зумовлена тим, що, хоча в Україні неодноразово робились спроби розпочати структурну модернізацію економіки, реальних кроків у цьому напрямку зроблено не було. Основна причина такої ситуації вбачається у відсутності чітко сформованої стратегії розвитку національної економіки, переважанні при проведенні реформ неоліберальної спрямованості, недостатній послідовності економічної політики загалом. До цього часу в Україні чітко не окреслені цілі та завдання структурної політики. Разом з цим, в Україні не розроблена і нормативно не закріплена стратегія соціального розвитку. Хоча Стратегією національної безпеки України [1] визначено пріоритетний національний інтерес – створення самодостатньої соціально орієнтованої ринкової економіки, офіційно затвердженої методики оцінки соціальної орієнтації економіки немає, а отже, практично не сформовані методичні підходи гармонізації структурної та соціальної політик.

Про ступінь соціальної орієнтації української економіки загалом та її структури зокрема свідчить такий інтегральний показник, як індекс розвитку людського потенціалу, який є стандартним інструментом порівняння рівня життя громадян різних держав і регіонів. У рейтингу за 2012 р. Україна посідає 76 місце серед 187 країн. Експерти оцінили український потенціал у 0,729 бала і зарахували державу до категорії “країни з високим рівнем потенціалу”. Схожі показники мають Перу, Ямайка, Грузія, Венесуела й інші держави. Показник України вищий за середній світовий (0,682 бала), але нижчий від середнього європейського показника (0,751 бала). Варто зазначити, що з часу формування індексу (з 2011 р.) показник України зріс на 0,022 бала – з 0,707 до 0,729 бала. Це найвище значення показника за період формування Індексу розвитку людського потенціалу. Однак українські показники Індексу розвитку людського потенціалу найнижчі у Європі. Єдиний виняток – це Молдова, яка перебуває на 111 позиції [2].

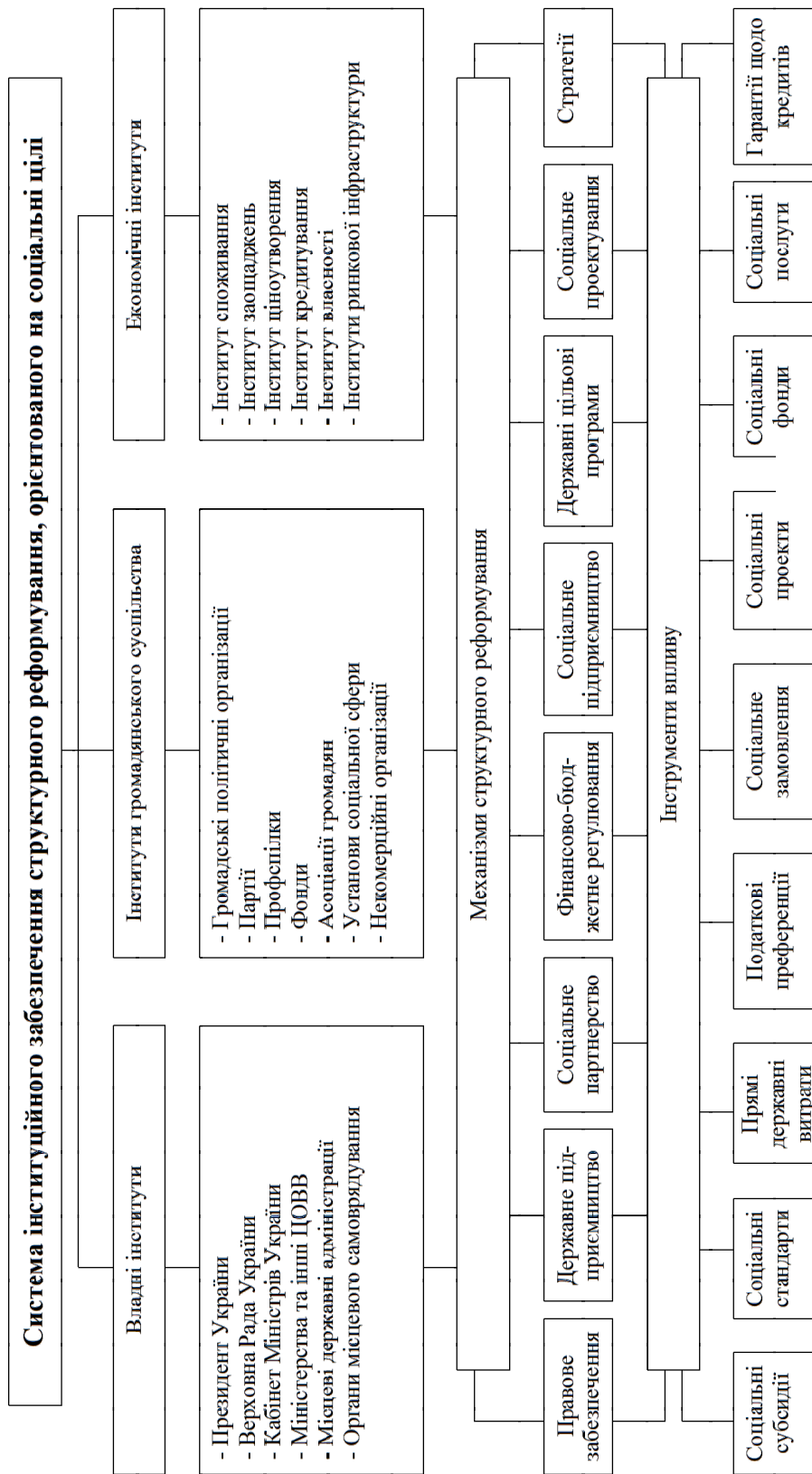

Рис. 1. Система інституційного забезпечення структурного реформування, орієнтованого на соціальні цілі суспільства

За цих умов завданням інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки має стати створення передумов її соціалізації, тобто підпорядкування економічних процесів інтересам розвитку людини. В Україні, яка проходить шлях ринкової трансформації, соціалізація економіки здійснюється за інверсійним типом, що пов'язаний із змінами в порядку вирішення соціально-економічних завдань. Класичний тип соціалізації пов'язаний з переходом до постіндустріальної економіки, з підвищенням ролі у виробництві людини, її здібностей і знань. Цей процес складається з трьох основних моментів: 1) соціалізації власності на засоби виробництва, яка означає подолання відчуження від них працівника, що, в свою чергу, виражається в його участі у власності через акції; 2) соціалізації праці, перетворення її з засобу заробляння грошей у засіб самореалізації особистості, її життєвих і творчих можливостей; 3) соціалізації результатів виробництва, що виявляється в перерозподілі ВВП з метою зменшення соціальної нерівності, в розвитку інститутів соціального захисту населення [3]. Ці складові соціалізації економіки певною мірою визначають спрямованість структурної політики на сучасному етапі та визначають підходи до формування інституційного забезпечення її реалізації.

Соціальну спрямованість структурної трансформації національної економіки слід розглядати як один з напрямів структурної політики, який має бути закріплений через чіткі цільові орієнтири і введений в цільову функцію реформ. Цілі структурної політики держави в контексті задоволення потреб соціального розвитку впливають з окреслених пріоритетів структурної корекції (перебудови) національної економіки в контексті забезпечення її соціальної орієнтації і при формуванні переліку перших на особливу увагу заслуговують такі: орієнтація на зростання частки видів діяльності, що пов'язані зі створенням та поширенням знань у ВВП; підвищення задоволення потреб споживачів у товарах і послугах на основі розвитку галузей, орієнтованих на споживчий ринок; зростання частки високотехнологічної продукції в загальному обсязі споживчого сектору, збільшення частки екологічних товарів і послуг у загальному їх обсязі; досягнення державних соціальних стандартів та забезпечення державних соціальних гарантій; ефективне використання трудового потенціалу на основі забезпечення зайнятості населення; створення умов для формування середнього класу [4, с. 404].

Одним з першочергових завдань, яке потребує вирішення в процесі формування системи інституційного забезпечення структурування економіки в контексті її соціальної орієнтації, є формування такої законодавчої та нормативно-правової бази, яка б сприяла узгодженню механізмів вироблення й реалізації економічної і соціальної політики. В цьому зв'язку назріла необхідність щодо: розробки науково обґрунтованої довгострокової Стратегії соціально-економічного розвитку України антикризового спрямування, яка б забезпечила науково-технологічний прорив в економіці, підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на зовнішніх ринках і добробут народу; законодавчого закріплення цілей та завдань структурної політики, методики оцінки соціальної орієнтації економіки; розробки та прийняття Соціального кодексу та Соціального бюджету України як базису фінансового забезпечення реалізації соціальної політики; внесення змін і доповнень до Законів України "Про основи національної безпеки України", "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", Стратегії національної безпеки з метою підвищення дієвості механізмів збереження і розвитку людського потенціалу України; забезпечення реалізації Закону України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" шляхом його узгодження з Бюджетним кодексом України; прийняття проектів Законів України "Про соціальну політику в Україні", "Про соціальну

державу в Україні”, “Про соціальні інновації в Україні”, “Про соціальне замовлення”, “Про державний фонд підтримки громадського сектору соціальних послуг”; конкретизації та законодавчого закріплення повноважень центральних і місцевих органів державної влади, пов’язаних із соціальним спрямуванням структурних перетворень в економічних системах різних рівнів і формування на цій основі ефективної функціональної структури реалізації структурної політики; розробки Типових положень “Про порядок залучення громадських організацій до розробки та реалізації місцевих соціальних програм”, “Про спільне прийняття рішень у сфері соціального розвитку органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями”; формування інституційного забезпечення стимулювання розвитку сектору соціальних підприємств в Україні та її регіонах.

З метою ефективної цілереалізації структурної політики актуалізується завдання забезпечення гнучкої адаптації інституційного середовища структурних перетворень до специфіки та умов реалізації соціальних цілей.

Так, у рамках формування системи інституційного забезпечення структурних трансформацій національної економіки з орієнтацією на задоволення соціальних потреб назріла необхідність посилення дієвості інституту соціальних стандартів, який має бути основою механізму узгодження інтересів і постійно перебувати в полі зору держави як інструмент управління, постачальників – як орієнтир для підвищення конкурентоспроможності, споживачів – для оцінки якості послуг, що їм надаються.

Згідно з Державним класифікатором соціальних стандартів та нормативами, затвердженими наказом Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17 червня 2002 р. [5], який є чинним, донині передбачено впровадження державних соціальних стандартів і нормативів у таких сферах: доходи населення; соціальне обслуговування; житлово-комунальне обслуговування; транспортне обслуговування та зв’язок; охорона здоров’я; забезпечення навчальними закладами; обслуговування закладами культури; обслуговування закладами фізичної культури та спорту; побутове обслуговування; торгівля та громадське харчування; соціальна робота з дітьми, молоддю та різними категоріями сімей.

В напрямі підвищення дієвості інституту соціальних стандартів необхідним є перехід від діючої в Україні системи мінімальних соціальних стандартів до раціональних соціальних стандартів, які б забезпечували системний підхід до вирішення соціальних проблем суспільства і були гарантією високого рівня життя певної якості, яке держава зобов’язується забезпечити громадянам у відповідні терміни. Однак впровадження нових соціальних стандартів у практику надання соціальних послуг відбувається доволі повільно. Хоча в Україні загалом створена законодавча база для реалізації положень державних соціальних стандартів, норми чинного законодавства застосовуються недостатньо ефективно, про що показово свідчить використання такого базового державного соціального стандарту, як прожитковий мінімум, система розрахунку якого є не лише застарілою, а й нелегітимною, оскільки склад споживчого кошика в Україні як основи розрахунку прожиткового мінімуму був затверджений у 1992 р. й відтоді суттєво не переглядався.

Забезпечення належного впливу соціальних стандартів на структурну трансформацію економіки в контексті її соціальної орієнтації потребує впровадження якісно нових підходів до їх встановлення. Так, система стандартів соціальних послуг має формуватися з урахуванням показників якості життя тих, хто їх отримує, встановлювати вимоги до якості та умов надання послуг. Для цього доцільним є:

запровадження обов'язковості дотримання соціальних стандартів при розробці програм соціально-економічного розвитку; коригування загальної концепції державної стандартизації та нормування соціальних послуг з метою введення гнучкої системи соціальних стандартів, яка б достатньою мірою враховувала соціальні й територіальні особливості України; приведення у відповідність до міжнародних норм і стандартів національних соціальних стандартів, зокрема, щодо питань оплати праці, підвищення пенсійного забезпечення, загальнообов'язкового державного соціального страхування, надання соціальної допомоги сім'ям з дітьми та малозабезпеченим сім'ям; удосконалення методики визначення прожиткового мінімуму в напрямку реалізації принципів формування наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів і послуг з урахуванням сучасних змін у структурі споживання та регіональних розбіжностей; запровадження механізму регулярного перегляду і доповнення соціальних стандартів для забезпечення їх відповідності соціально-економічним умовам, що постійно змінюються.

Результативність інституту соціальних стандартів значною мірою корелюється з розвитком інституту соціального бюджетування, який доцільно ширше використовувати в процесі управління державними соціальними гарантіями на підставі методології розробки національної моделі соціального бюджету, зорієнтованої на створення можливості для прогнозування майбутніх соціальних видатків і джерел фінансування існуючої системи соціального забезпечення на національному та регіональному рівнях. Заслугує на увагу те, що використання моделі соціального бюджету створює передумови для планування на коротко- і середньострокову перспективу основних параметрів державних видатків на забезпечення соціальних гарантій, враховуючи основні показники динаміки економічного розвитку країни і регіонів, демографічні прогнози та соціальні нормативи.

При формуванні інституційного забезпечення реалізації такої цілі структурної політики, як орієнтація на зростання частки видів діяльності, що пов'язані зі створенням та поширенням знань у ВВП, відправним моментом є те, що розвиток нового технологічного способу виробництва на основі переходу до знаннєвомісткої економіки – це виклик для фахово-кваліфікаційної підготовки робочої сили, оскільки вона має відповідати якісно новому рівню, спроможному забезпечити її здатність ефективно використовувати нові технології.

За умов набуття знаннями якості самостійного чинника виробництва саме розвиток професійної освіти здатен створити реальні передумови для оптимального узгодження підходів щодо вирішення завдань соціального та економічного розвитку, сформувані людський потенціал, який був би спроможний через власну самореалізацію спрямувати вектор трансформації структури національної економіки на задоволення соціальних потреб. Швидкість, динамізм розвитку економіки нині є такими, коли знання катастрофічно застарівають, а проміжок часу, за якого фахівець своєю роботою може виправдати витрачені на освіту кошти, різко зменшується [6]. Це зумовлює необхідність швидкої адаптації освітньої системи до вимог постіндустріального суспільства. Відправну роль у системі інституційного забезпечення для вирішення цього завдання доцільно закріпити за інститутом програмування, який застосовується в практиці управління розвитком освітньої сфери в Україні, проте не всі його можливості та переваги використовуються достатньо ефективно.

Програми розвитку професійної освіти потребують більшої спрямованості на формування освітнього середовища, яке б сприяло суб'єктам освітньої діяльності:

реалізовувати політику підготовки і перепідготовки кадрів, здатних перетворювати інтелектуальну власність у товарну продукцію; забезпечувати послідовну трансформацію кількісних показників освітніх послуг в якісні; орієнтуватись при наданні освітніх послуг на запити суспільного розвитку, налагоджувати тісний зв'язок між освітою і ринком праці, розвивати соціальне партнерство; формувати дієву взаємодію з замовниками фахівців; реалізувати Болонську стратегію в контексті поліпшення якісних характеристик робочої сили через створення системи "навчання впродовж життя", щоб забезпечити людей навичками, що відповідають вимогам сучасного ринку праці в суспільстві, заснованому на знаннях. При цьому важливо якомога повніше використати можливості програмного підходу щодо мобілізації фінансових ресурсів та ефективного їх використання.

В переліку завдань, які потребують системного вирішення через програми розвитку професійної освіти, на особливу увагу заслуговують такі: підвищення взаємоадаптації ринку праці та ринку освітніх послуг; формування ефективної системи підвищення кваліфікації та перепідготовки, яка задовольняла б потреби ринкової економіки; підвищення рівня обґрунтованості державного замовлення на підготовку фахівців через удосконалення системи прогнозування попиту на ринку праці; забезпечення випускників вищих навчальних закладів першим робочим місцем; розширення переліку гнучких програм професійного навчання для безробітних; формування міжвузівських, науково-виробничих, впроваджувальних інтегрованих структур з метою трудоресурсного забезпечення наукової та інноваційної діяльності.

Реалізація цих завдань у рамках законодавчо затверджених програм потребує вироблення ефективних механізмів фінансового забезпечення із залученням як бюджетних, так і позабюджетних джерел, а також дієвого стимулювання. Так, з метою активізації створення інтегрованих освітньо-науково-виробничих структур в Україні необхідним є використання системи заохочення і стимулювання приватних підприємств і навчальних закладів до співпраці, яка б містила засоби як прямого, так і опосередкованого впливу. При застосуванні опосередкованих засобів доцільно запровадити повне або часткове звільнення від оподаткування коштів підприємств, які спрямовуються на фінансування освітніх проектів за договорами з освітніми закладами; забезпечити для підприємств умови отримання і повернення банківських кредитів, які використовуються для цільової підготовки кадрів; сприяти пріоритетному розміщенню в інтегрованих освітньо-виробничих структурах централізованих замовлень на підготовку кваліфікованої робочої сили.

Застосовуючи інструменти прямої підтримки, такі як бюджетні субвенції (субсидії), бюджетні кредити і централізоване програмне фінансування, важливо забезпечити їх ефективне використання й адресний характер. Так, одним з варіантів фінансування навчальних закладів, які беруть участь в інтеграційних програмах, могло б стати надання на конкурсній основі цільових урядових грантів. Досвід розвинутих країн щодо використання таких грантів для розвитку системи підготовки працівників тих спеціальностей, які необхідні для галузей, що визначені пріоритетними для розвитку економіки, свідчить про доцільність першочергового спрямування коштів за такими напрямками: складання програм підготовки працівників у співробітництві з представниками галузей промисловості, для яких ці працівники готуються; найму висококваліфікованих викладачів і практиків; надання бази практики на підприємствах; придбання сучасного обладнання [7].

При формуванні інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки в контексті задоволення потреб соціального розвитку на особливу увагу

заслугує вироблення дієвих механізмів стимулювання розвитку сільсько-господарського виробництва як відправного чинника продовольчого забезпечення населення та гарантування продовольчої безпеки. Це зумовлено тим, що зростання вартості продовольства на світових ринках та в Україні гостро поставило питання про спроможність нашої країни до забезпечення насиченості внутрішнього ринку сільгосппродукції за рахунок використання власного аграрного потенціалу. В 2011 р. в Україні відставання фактичного споживання від раціональної норми становило: молока і молокопродуктів – на 46%, плодів, ягід і винограду – на 42%, м'яса і м'ясопродуктів – на 36%, риби та рибопродуктів – на 33% [8].

За цих умов при формуванні інституційного середовища підтримки розвитку аграрного сектору в контексті орієнтації структури економіки на потреби соціального розвитку важливим є забезпечення комплексного вирішення таких основних завдань: удосконалення земельних відносин; удосконалення механізмів державної підтримки сільгоспвиробників; підвищення ефективності державного управління розвитком сільськогосподарського виробництва. Реалізація наведених завдань потребує проведення послідовних системних заходів щодо:

1) забезпечення збалансованості внутрішнього продовольчого ринку та його цінового регулювання через: вироблення державними інституціями дієвого механізму запобігання різким стрибкам цін на ринку продовольства, здійснення закупівель до держрезерву; активізацію протидії виявам монопольної поведінки у сферах матеріально-технічного постачання агросектору, закупівлі сільгоспсировини, оптової та роздрібної торгівлі сільськогосподарською і харчовою продукцією; створення сприятливих умов для розвитку ринкової інфраструктури в агропромисловому комплексі, транспортної та логістичної інфраструктури аграрного ринку, роздрібної мережі продажу продовольчої продукції виробниками; формування дієвої систему контролю якості та безпеки сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;

2) підвищення конкурентоспроможності українських агровиробників як на світовому, так і на вітчизняному ринках на основі: сприяння вертикальній інтеграції підприємств агропромислового сектору, інвестуванню капіталів переробних підприємств у розвиток їх сировинної бази; надання інформаційної та методичної підтримки інвестуванню в розвиток сільгоспвиробництва, спрощення процесів реєстрації аграрних інвестицій, надання гарантій землекористування інвесторам у період до скасування мораторію на продаж сільгоспземель; сприяння залученню інвестицій для переходу на інтенсивний тип розвитку сільського господарства шляхом комплексної механізації та автоматизації виробництва, впровадження ресурсозберігаючих технологій і біотехнологій; забезпечення ефективності використання державної підтримки агропромислового комплексу шляхом оптимізації кількості та змісту державних цільових і бюджетних програм;

3) забезпечення цільового спрямування коштів від продажу сільгосппродукції на розвиток аграрного сектору економіки з допомогою: зменшення кількості посередників у процесах оптової та роздрібної реалізації продукції; спрощення умов укладання експортних контрактів безпосередньо сільгоспвиробниками шляхом створення ними експортних асоціацій тощо;

4) створення передумов ефективного використання аграрного потенціалу України шляхом удосконалення інституційного забезпечення формування ринку землі у напрямі встановлення та оформлення прав власності на землю, створення механізмів захисту прав власників при оренді та продажу земель, удосконалення важелів впливу держави

на ринковий обіг земель та ефективність використання сільськогосподарських угідь їх власниками.

Одним з важливих аспектів підвищення соціальної орієнтації галузевої структури національної економіки є сприяння розвитку харчової та легкої промисловості, що значною мірою актуалізується необхідністю усунення негативної тенденції заміщення вітчизняної продукції імпортними аналогами. Так, частка імпорту харчових продуктів у структурі внутрішнього споживання протягом останніх років зросла з 11,4% у 2005 р. до 19,6% у 2011 [9, с. 33]. Основними позиціями українського імпорту продукції легкої промисловості у 2011 р. були одяг текстильний і трикотажний (20,7% у загальному обсязі товарів легкої промисловості), взуття (13,2%), хімічні штапельні волокна (11,2%), бавовна (8,4%), нитки (6,9%), текстильні матеріали (4,6%) [9, с. 42].

У контексті сприяння розвитку галузей споживчого сектору на особливу увагу заслуговує питання ефективного використання фінансових механізмів стимулювання структурних зрушень, які підвищують ефективність руху грошових коштів і дають змогу спрямувати фінансові ресурси в пріоритетні види діяльності. Це зумовлено тим, що при широкому наборі джерел фінансування інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств, до яких належать власні кошти підприємств, позичкові та залучені фінансові ресурси, бюджетні інвестиційні асигнування, кошти іноземних інвесторів, у сучасних реаліях функціонування вітчизняної економіки жодне з цих джерел не забезпечує гарантії формування необхідного інвестиційного ресурсу. Не набули достатнього розвитку в Україні і такі альтернативні механізми фінансування структурних змін у промисловості, як фінансовий лізинг, первинне розміщення цінних паперів на фондовому ринку, спільне інвестування. З огляду на це в контексті удосконалення механізмів фінансового забезпечення розвитку харчової та легкої промисловості на особливу увагу заслуговує вирішення питань щодо:

– стимулювання інвестування підприємствами промисловості власних коштів у розвиток та модернізацію виробництва, яке б передбачало: зниження податкового навантаження на виробництво високотехнологічної продукції у промисловості; застосування механізмів пільгового оподаткування та диференціації ставок оподаткування для підприємств, що впроваджують інновації; запровадження системи державного контролю цільового використання амортизаційних фондів на цілі інвестування у виробництво;

– підвищення ефективності використання капітальних видатків державного бюджету на фінансування промисловості та активізації державної бюджетної підтримки високотехнологічних виробництв шляхом розроблення і внесення до державного бюджету цільових програм фінансування високотехнологічних виробництв споживчого сектору економіки, а також програм фінансування розвитку наукової інфраструктури у галузях, зорієнтованих на споживчий ринок;

– активізації банківського кредитування споживчого сектору промисловості в напрямі: забезпечення оптимізації строкової структури банківських кредитів промисловим підприємствам шляхом збільшення частки довгострокових кредитів, що передбачає запровадження податкових пільг для банків, які здійснюють довгострокове кредитування промислових підприємств, а також запровадження механізмів державного, приватного і синдикованого гарантування таких кредитів та визначення критеріїв надання державних гарантій; стимулювання Національним банком України запровадження комерційними банками програм надання інвестиційно-інноваційних кредитів підприємствам споживчого сектору економіки;

– удосконалення механізму заохочення іноземного інвестування промисловості, який би передбачав: запровадження заходів щодо поліпшення інвестиційного клімату та підняття інвестиційного іміджу України, зокрема: спрощення процедур започаткування та ведення бізнесу, землевідведення, забезпечення дієвої інформаційної підтримки іноземних інвесторів, запровадження ефективної системи страхування ризиків, гармонізації системи технічного регулювання; формування сприятливих умов інвестування для іноземних інвесторів, які вкладають кошти у технічне переобладнання промислових підприємств і розвиток високих технологій через запровадження важелів економічної та організаційної підтримки;

– сприяння розвитку альтернативних механізмів фінансування структурних змін у промисловості на основі: удосконалення законодавчого забезпечення функціонування ринку фінансового лізингу в Україні щодо питань, пов'язаних із захистом прав лізингодавців і лізингоодержувачів, страхуванням лізингових операцій; прийняття законодавчого акта, що регулює відносини у сфері венчурного інвестування інноваційної діяльності, передбачає визначення порядку інвестування венчурними фондами науково-технічних робіт на підприємствах споживчого сектору.

Важливим аспектом формування інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки в орієнтації на підвищення її соціальної спрямованості має стати використання прогресивних підходів до оптимального поєднання потенціалу владних, ринкових і громадських інститутів. Втілення цих підходів може забезпечити розвиток соціального партнерства як організованої, узгодженої, взаємовигідної та рівноправної взаємодії трьох суспільних секторів – державного, громадського і бізнес-сектору, яка передбачає, крім якісних змін у публічному управлінні соціальною сферою, також врахування й повне використання у соціальній політиці потенціалу приватного бізнесу та громадських організацій. Значимість інституту соціального партнерства полягає в тому, що це насамперед механізм досягнення соціальної солідарності елементів суспільної системи, інструмент врегулювання конфліктів і пошуку компромісу в усіх сферах суспільної життєдіяльності, форма узгодження інтересів суб'єктів партнерства, що забезпечує їх конструктивну взаємодію.

В напрямі розвитку соціального партнерства в Україні очевидною є доцільність удосконалення таких його форм, як конкурси соціальних проектів для неурядових організацій, соціальне замовлення, соціальні гранти, кластери. Враховуючи досвід зарубіжних країн, вирішальним моментом у побудові відносин між державою та недержавними організаціями в рамках соціального партнерства має стати замовлення послуг у незалежних надавачів на умовах договорів, оскільки громадські організації більшою мірою здатні надавати певні послуги на безоплатній основі або за нижчі ціни, ніж комерційний сектор. Це сприятиме оптимізації використання різних видів ресурсів та переходу владних структур до проектної моделі діяльності при забезпеченні виконання завдань соціального розвитку. З огляду на це важливим є насамперед здійснення кроків у напрямі нормативно-правового закріплення права некомерційного сектору провадити економічну діяльність з надання суспільно важливих послуг, зобов'язань органів влади замовляти й купувати послуги в некомерційних громадських організацій, надання преференцій для закупівлі суспільно корисних послуг у некомерційних громадських організацій та механізмів їх інституційного захисту.

Максимальне використання потенціалу соціального партнерства для вирішення соціальних проблем можливе за умови, коли активну роль у цьому процесі відіграватимуть органи влади. Саме вони мають забезпечити такі основні атрибути

інституту соціального партнерства: повноважність представників сторін, їх рівність на переговорах; пріоритетність напрямків спільної взаємодії сторін; дотримання умов раніше укладених угод; добровільність прийняття зобов'язань; регулярність проведення консультацій у процесі співробітництва; відповідальність за взяті зобов'язання; пошук найбільш взаємовигідних варіантів співпраці. Разом з цим, важливим є формування механізму стимулювання з боку органів влади участі комерційних організацій у вирішенні пріоритетних соціальних завдань на основі: забезпечення комплексного підходу до формування сприятливого інституційного середовища їх функціонування; розвитку конкурсних засад у наданні пільг; покращення технологічної розробленості процедур розгляду та прийняття рішень про стимулювання бізнесових структур до участі у соціальних проектах; надання пільг за податками, зборами, орендною платою та іншими платежами підприємств і організацій, які є учасниками реалізації соціальних проектів; налагодження співпраці з податковими органами та проведення консультаційної роботи тощо.

Значний потенціал дієвого впливу на структурування економіки в напрямі її соціальної орієнтації мають інститути споживання і нагромадження, активізація яких може забезпечуватись через реалізацію політики доходів населення, яка б передбачала: стимулювання роботодавців до підвищення витрат на оплату праці шляхом поступового перерозподілу страхових внесків між працівниками та роботодавцями за умови одночасного підвищення заробітної плати; удосконалення системи перерозподілу доходів за рахунок оптимізації податків і соціальних трансфертів для зменшення диференціації життєвого рівня населення; гнучке податкове регулювання грошових доходів працівників, зменшення надмірної диференціації доходів; зростання трудових доходів шляхом стимулювання ефективної праці, підприємницької та ділової активності населення; створення умов для збільшення доходів населення від власності; запобігання зниженню реальних доходів населення шляхом періодичного перегляду мінімальної заробітної плати, інших соціальних виплат, індексації доходів; захист та підтримку купівельної спроможності основних видів грошових доходів громадян; стимулювання продуктивного використання доходів громадян від власності та підприємницької діяльності, зокрема шляхом їх залучення до соціальних програм; створення системи захисту приватних збережень громадян від знецінення та втрати; розробку механізму підтримки пропорцій між рівнями доходів різних соціальних груп.

В напрямку забезпечення ефективної реалізації цілей структурної політики з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку доцільним є поширення практики використання національних проектів на засадах державно-приватного партнерства, що створить можливість залучення значних інвестиційних ресурсів для реалізації визначених пріоритетів. Постановою Кабінету Міністрів України від 8. 12. 2010 р. [10] був затверджений перелік 15 національних проектів за такими пріоритетними напрямками соціально-економічного та культурного розвитку: нова енергія; нова якість життя; нова інфраструктура; Олімпійська надія – 2022; збільшення обсягів виробництва конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції; розвиток аграрного ринку, що стало початком використання ще одного інституту структурування економіки. В контексті розвитку цього інституту доцільним є удосконалення механізму залучення коштів приватних вітчизняних й іноземних інвесторів, міжнародних організацій на основі відповідної заохочувальної та інформаційно-методичної політики держави, що може стати предметом *подальших досліджень*.

Підсумовуючи, зазначимо, що формування ефективного інституційного забезпечення структурної трансформації національної економіки з орієнтацією на задоволення потреб соціального розвитку може бути забезпечене на основі системного підходу з врахуванням умов і викликів суспільного розвитку.

Література

1. Про стратегію національної безпеки України : Указ Президента України № 105/2007 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=105%2F2007>.
2. Україна-2012 у світових індексах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://tvi.ua/index.php?route=information/printable&news_id=10522&router=information/blog/blog.
3. Гриценко А. А. Капіталізація і соціалізація економіки в ретроспективі і перспективі [Електронний ресурс] / А. А. Гриценко. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtps/2009_15/Gricen.pdf.
4. Структурні трансформації в національній економіці: проблеми діагностики та інституційного забезпечення : моногр. за ред. д. е. н., проф. А. Ф. Мельник. – Тернопіль : ТНЕУ. – 532 с.
5. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17 черв. 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : mlsp.kmi.gov.ua.
6. Колот А. М. Інноваційно-інтелектуальні чинники розвитку вищої освіти як провідного інституту економіки знань [Електронний ресурс] / А. М. Колот. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vpu/Ekon/2009_7/2.pdf.
7. Шафранський А. Проблеми підвищення якості робочої сили в Україні як необхідної умови її активного членства в СОТ [Електронний ресурс] / А. Шафранський. – Режим доступу : <http://economist.lacruax.com/problemi-pidvishhennya-yakosti-robocho-d1-97-sili-v-ukra-d1-97ni-yak-neoxidno-d1-97-umovi-d1-97-d1-97-aktivnogo>.
8. Звіт про стан продовольчої безпеки України у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/file/link/.../zvit2011.doc>.
9. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.
10. Про затвердження переліку проектів із пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку (національні проекти) : Постанова Кабінету Міністрів України № 256 від 8 груд. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/>.

Редакція отримала матеріал 20 грудня 2012 р.